

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.33>**Дмитро Козар,***аспірант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
інспектор відділу безпеки дорожнього руху управління патрульної поліції
в Дніпропетровській області Департаменту патрульної поліції*

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Промислове виробництво, торгівля, будівництво – жодна сфера господарчої діяльності держави неспроможна функціонувати та розвиватися без автомобільного транспорту. В умовах сучасного розвитку галузі автотранспорту, зростання кількості автомобілів набуває актуальності дослідження категорії безпеки дорожнього руху та основоположних її понять.

Стаття присвячена аналізу особливостей трактування поняття «безпека дорожнього руху». Проведено порівняння визначень «безпека» та «дорожній рух» у наукових дослідженнях та у нормативно-правовій базі. Розглянуто законодавчі та підзаконні акти, що регулюють питання безпеки дорожнього руху. Розкрито зміст, мету, завдання та функції досліджуваного правового явища.

Збереження життя і здоров'я людини, а також забезпечення її недоторканості і безпеки є одним із найважливіших завдань держави. Згадана вище безпека людини стосується різних сфер людської життєдіяльності, серед яких виділимо сферу дорожнього руху, де людина виступає основним і активним учасником, тому ефективно забезпечення безпеки дорожнього руху є важливим та актуальним, що зумовлює необхідність з'ясування сутності поняття «безпека дорожнього руху». Натепер немає єдиної виразної та чіткої дефініції цього поняття як на нормативно-правовому рівні, так і серед науковців. Тому дане поняття є актуальним для вивчення.

У процесі дослідження поняття та сутності безпеки дорожнього руху здійснено узагальнену характеристику двох визначальних частин-категорій – поняття «безпека» і поняття «дорожній рух», з яких і утворене досліджуване поняття. Наукова новизна полягає в тому, що здійснено порівняння різних за значенням категорій, шляхом застосування наукових методів, що дозволило виявити взаємозв'язок та сформулювати дефініцію «безпека дорожнього руху». Застосовано наукові методи аналізу, зокрема семантичний аналіз, синтез, узагальнення, порівняльну характеристику та систематизацію обробленого матеріалу, які дали можливість комплексно розглянути визначення категорій «безпека дорожнього руху».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для прийняття правових рішень та розробки стратегій на загальнодержавному рівні з метою підвищення якості забезпечення безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: недоторканність, транспортні засоби, громадський порядок, суспільні відносини, стан захищеності.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань держави є збереження життя і здоров'я, честі та гідності людини, а також забезпечення її недоторканості і безпеки. Вказане декларується у Конституції України та міжнародних нормативно-правових актах як найвища соціальна цінність. Згадана вище безпека людини, яку держава повинна забезпечувати, стосується різних сфер людської життєдіяльності, серед яких виділимо сферу дорожнього руху, де людина виступає основним і активним учасником, тому ефективно забезпечення безпеки дорожнього руху, де насамперед йдеться про безпеку людини, є важливим та актуальним. У такому аспекті виникає необхідність з'ясування сутності поняття «безпека дорожнього руху». Натепер немає

єдиної виразної та чіткої дефініції цього поняття як на нормативно-правовому рівні, так і серед науковців. Тому це поняття є актуальним для вивчення. Значення дослідження цього питання підсилює ще й той факт, що сьогодні в Україні безпека дорожнього руху, її організація та забезпечення залишаються на вкрай низькому рівні [14, с. 15].

Аналіз публікацій з теми. У сучасній юридичній літературі є чимало праць, присвячених аналізу визначення поняття «безпека дорожнього руху», зокрема, таких науковців, як Г.К. Голубева, О.О. Дмитрик, М.М. Долгополова, Т.С. Кичилок, І.О. Козлюк, В.В. Мамочка, Д.О. Маріц, О.С. Острівський, О.Ю. Салманова, Г.П. Ситник, Є.В. Скрипа, Я.І. Хом'як та інші.

Метою статті є спроба автора на основі методологічного аналізу різних інтерпретацій поняття «безпека дорожнього руху» запропонувати такий підхід до розуміння цієї загальнотеоретичної категорії, який би враховував різні аспекти досліджуваного феномена правової дійсності.

Досягнення визначеної автором дослідницької мети зумовило необхідність використання таких загальнонаукових методів пізнання, як семантичний аналіз та синтез.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи сутність поняття «безпека дорожнього руху», доцільно здійснити узагальнену характеристику двох визначальних частин-категорій, з яких утворене досліджуване поняття, а саме поняття «безпека» і поняття «дорожній рух», їх сутнісно-філософське наповнення. Таким чином зможемо глибше і чіткіше дослідити суть категорії «безпека дорожнього руху».

Варіанти визначення категорії «безпека» є досить різноманітними і знайшли своє відображення в наукових дослідженнях, а також у нормативно-правовій базі. Так, натеper серед національних нормативно-правових актів, у яких визначається поняття «безпека», є декілька підзаконних документів, зокрема наказів та постанов. Наприклад, у чинному наказі Міністерства інфраструктури України «Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України» є визначення понять «безпека», «безпека руху», «безпечність», а саме: безпека – це відсутність загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю, що перевищує граничний ризик [10]. У Положенні про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті «безпека» трактується як відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з травмуванням або загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу [9]. У Постанові «Про затвердження Кодексу системи передачі» зазначається, що безпека – це відсутність ризику, пов'язаного з можливістю спричинення шкоди та/або нанесення збитку [8]. Тлумачний словник української мови дає визначення безпеки як стану, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує. За своєю юридичною природою безпека є станом урегульованості правом суспільних відносин, які виникають з приводу реалізації життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави, адекватно факторам і умовам, що формують потенційні та реальні загрози, створювані протиправними діями, шкідливими подіями (явищами) техногенного

характеру, а також наслідками ліквідованих шкідливих подій [6, с. 30]. Юридична енциклопедія поняття «безпека» визначає як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози [15].

Сутністю та природою поняття «безпека» цікавились ще античні мислителі. Вони та мислителі Нового часу безпекою вважали забезпечення належних умов життя, розвитку і життєдіяльності людини. Аналізуючи їх погляди, український науковець Г. П. Ситник робить висновок, визначаючи, що «безпека – це забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їх життя, свободи власності від посягань з боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави» [13]. Ця дефініція потребує деякої корекції і доповнення, а саме в тій частині, що безпекою слід вважати не лише забезпечення громадянам належних умов для їх самореалізації, а вже самі ці належні умови, захищеність і непорушність життя і здоров'я, недоторканність власності від протиправних посягань з боку будь-якої особи, організації чи держави. Той же науковець в іншій своїй праці правильно зазначає, що безпека – це певний стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і прогресивного розвитку, а отже, можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій [12, с. 28].

На сучасному етапі вітчизняні та зарубіжні дослідники безпеку розглядають переважно як стан захищеності від певних загроз та небезпек. Український вчений-правознавець Володимир Ліпкан у трактуванні поняття «безпека» застосовує 4 підходи: статистичний (безпека як стан захищеності), апофатичний (безпека як відсутність загроз і небезпек), діяльнісний (система заходів, спрямованих на створення певних безпечних умов), пасивний (дотримання певних параметрів і норм, від забезпечення яких безпосередньо залежить безпека) [6]. Г. П. Ситник проаналізував різні сучасні підходи до трактування поняття «безпека» і об'єднав ці підходи у кілька груп: по-перше, безпека розуміється як відсутність небезпеки, по-друге – як невід'ємна властивість (атрибут) певної системи, по-третє – як результат специфічної діяльності передусім державних інститутів і, по-четверте, безпека розглядається як певний стан. Таким чином, сучасні уявлення про безпеку демонструють неоднозначність підходів. Різноманіття визначень цього феномену зумовлює повне та якісне розкриття його суті.

Інший, не менш важливий складник поняття «безпека дорожнього руху» – це «дорожній рух». Дефініція цього поняття також знайшла своє певне відображення як у наукових, так і в нормативних джерелах, однак єдиного підходу до визначення вказаного терміна так і не вироблено. У наукових дослідженнях поняття «дорожній рух» розглядали Є.В. Скрипа, О.С. Островський, Я.І. Хом'як, В.В. Мамочка, Г.К. Голубева, Т.С. Кичилок, Д.О. Маріц, І.О. Козлюк, М.М. Долгополова, О.О. Дмитрик і багато інших. Вчені зазначають, що дорожній рух – це процес руху по дорогах транспортних засобів та учасників дорожнього руху [2, с. 1280]. М.М. Долгополова наголошує, що дорожній рух являє собою процес, під час якого здійснюється регулювання динамічних зв'язків у потрійному сполученні: людина, транспортний засіб, дорога [4, с. 35]. Розгляд дорожнього руху як певного процесу презентує один із підходів до розуміння цього поняття. О.С. Островський пропонує інший підхід, а саме: дорожній рух – це соціально значима діяльність, яка полягає у переміщенні людей, вантажу, а також спеціальному обладнанні чи механізмів з використанням транспортних засобів (або без таких) та доріг у довкіллі, яка забезпечується сукупністю врегульованих нормами права суспільних відносин, які виникають з приводу її охорони від дорожньо-транспортних пригод. Авторський колектив навчального посібника «Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення» наводять низку важливих ознак дорожнього руху: дорожній рух пов'язаний із пересуванням людей, переміщенням вантажів механічними транспортними засобами й за допомогою тварин, а також осіб без транспортних засобів; це переміщення відбувається на дорогах; організацію дорожнього руху регулює значна кількість суб'єктів, провідне місце серед яких посідають працівники поліції; таку діяльність реалізують також за допомогою спеціальних технічних засобів; загальні правила дорожнього руху й адміністративну відповідальність визначають органи державної влади залежно від їхньої компетенції [1, с. 353]. На думку О.Ю. Салманової, дорожнім рухом доцільно вважати нормативно врегульовану діяльність, у результаті якої здійснюється просторове пересування людей і вантажів дорогами за допомогою транспортних засобів або без них [11, с. 16]. Третій підхід до визначення поняття «дорожній рух» полягає в тому, що дорожній рух слід розглядати як сукупність суспільних відносин, які виникають під час просторового переміщення людей і вантажів

по дорогах за допомогою транспортних засобів або без них, а також у процесі управління умовами цього переміщення [19, с. 118]. Аналіз вищенаведеного матеріалу дає змогу назвати ознаки, що можуть бути закладені в основу визначення сутності дорожнього руху: він являє собою сукупність різноаспектних суспільних відносин; урегульований правовими нормами різної юридичної сили; такі суспільні відносини виникають, розвиваються й видозмінюються у зв'язку з необхідністю переміщення людини та вантажів; таке переміщення відбувається в чітких просторових межах – автомобільними дорогами. Крім того, дорожній рух має соціальний характер, оскільки у його процесі реалізуються різні інтереси та потреби особи, суспільства, держави. Такий підхід дає можливість сутність дорожнього руху визначити як законодавчо регламентовану сукупність суспільних відносин, що виникають, розвиваються, видозмінюються у зв'язку з переміщенням автомобільними дорогами людей і вантажів.

З вищевикладеного випливає таке формулювання дефініції «безпека дорожнього руху»: це стан захищеності та цілісності життя і здоров'я особи, а також її життєво важливих інтересів (зокрема, майнових цінностей) в межах суспільних відносин, що виникають у процесі переміщення людей і вантажів за допомогою транспортних засобів або без них, відсутність ризику щодо нанесення шкоди таким цінностям.

Як уже було згадано, нормативне визначення поняття «безпека дорожнього руху» сьогодні відсутнє. Однак варто згадати Закон України «Про дорожній рух» від 30 червня 1993 року, який визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього природного середовища [7]. У цьому трактуванні і розкривається деяка сутність поняття «безпека дорожнього руху», а вся система, яку охоплює це поняття, і прописана у цьому Законі. З'ясувати сутність та ознаки категорії «безпека дорожнього руху» намагалися і науковці у своїх працях. Дослідники цієї проблематики сходяться на тому, що безпека дорожнього руху визнається структурним елементом громадської безпеки. Зокрема, кандидат юридичних наук В.В. Доненко тісно пов'язує поняття «безпека дорожнього руху» з такими категоріями, як «громадська безпека» і «громадський порядок» [5, с. 30].

Сучасна українська енциклопедія визначає, що безпека дорожнього руху – це комплекс та система правил, заходів і засобів, що

забезпечують умови безпечного дорожнього руху, які спрямовані на захист і збереження життя і здоров'я активних та пасивних учасників дорожнього руху, а також, захист і збереження довкілля та майна.

Ця система включає:

- навчання, тестування та ліцензування водіїв (система надання водійських посвідчень);
- навчання, тестування, ліцензування персоналу навчальних закладів з підготовки водіїв та нагляд за їхньою діяльністю;
- забезпечення можливості надання першої медичної допомоги та швидкої медичної допомоги на дорогах;
- забезпечення відповідності конструкції нових транспортних засобів вимогам безпеки і екологічної безпеки та нагляд за їх дотриманням;
- забезпечення відповідності технічного стану транспортних засобів вимогам безпеки у процесі їх експлуатації і нагляд за їх дотриманням;
- організація дорожнього руху та дорожньої інфраструктури (включаючи місця зупинок для відпочинку, харчування, заправлення паливом чи електроенергією, технічної допомоги тощо);
- забезпечення відповідності доріг загального користування і оснащення їх технічними засобами для організації дорожнього руху вимогам безпеки і нагляд за їх дотриманням;
- забезпечення підтримування відповідності технічного стану доріг загального користування і технічних засобів для організації дорожнього руху вимогам безпеки і нагляд за їх дотриманням;
- нагляд за дорожнім рухом;
- правове забезпечення учасників дорожнього руху (розроблення і супровід законодавчих і нормативних документів та правил);
- юридичне забезпечення учасників дорожнього руху (оформлення і надання вихідних даних для покарання порушників, судових справ, співпраця із громадськістю та державними установами);
- надання вихідних даних для систем страхування;
- інтегрована інформаційна система;
- реєстрування та облік транспортних засобів;
- реєстрування та облік ліцензій (водійських посвідчень);
- реєстрування та облік навчальних закладів, викладачів і інструкторів;
- реєстрування та облік порушень Правил дорожнього руху;
- реєстрування та облік дорожньо-транспортних пригод із різними ступенями тяжкості;

– система інформування учасників дорожнього руху;

– статистичний аналіз та дослідження для постійного вдосконалення системи з підтримування безпеки дорожнього руху на належному рівні;

– система навчання і популяризації Правил дорожнього руху та кодексу поведінки на дорогах серед широких мас населення (у тому числі й у дошкільних закладах) [20].

С. Гусаров слушно зазначає, що безпека дорожнього руху – це стан, коли учасникам дорожнього руху ніщо не загрожує, а саме стан захищеності життєво важливих інтересів людини у безпечній реалізації потреби у переміщенні (поряд з охороною життя та здоров'я) учасників дорожнього руху [3, с. 134]. Буквальне розуміння поняття забезпечення безпеки дорожнього руху, як підкреслює В. В. Лук'янов, дає підстави припускати повне виключення можливості виникнення дорожньо-транспортних пригод [5, с. 33].

Висновки

Можемо узагальнити і зробити підсумок, що безпека дорожнього руху – це система та стан захищеності учасників дорожнього руху, їхнього життя, здоров'я, майна та інших цінностей і життєво важливих інтересів, відсутність ризику завдання шкоди таким цінностям та інтересам. Забезпечення безпеки дорожнього руху включає та передбачає:

– наявність досконалого законодавства у сфері транспортної безпеки, норми якого чітко описують безпеку дорожнього руху, правила та вимоги до неї; належне функціонування відповідного механізму дотримання цих правил та норм, забезпечення безпеки на дорогах; ефективну роботу усіх суб'єктів гарантування безпеки дорожнього руху; посилену відповідальність за порушення правил дорожнього руху;

– відповідність стану автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів вимогам безпеки руху, які прописані, зокрема, у вказаному Законі;

– наявність норм і правил дорожнього руху і, найголовніше, їх неухильне дотримання;

– своєчасне забезпечення та надання необхідної медичної допомоги, застосування заходів для забезпечення надання екстреної медичної допомоги у тому числі потерпілим внаслідок дорожньо-транспортних пригод;

– постійну наявність інформації про умови дорожнього руху з метою попередження учасників дорожнього руху про загрози чи небезпеки на дорогах та інших необхідних відомостей.

Отже, вищенаведені ознаки поняття «безпека дорожнього руху», характеристика його частин методом семантичного аналізу, висвітлення дефініції цього поняття з наукових праць, нормативних джерел дали змогу узагальнити та певною мірою розкрити його сутність.

Список використаних джерел:

1. Адміністративна відповідальність та провадження в справах про адміністративні правопорушення : навчальний посібник / О.В. Кузьменко, М.В. Плутатир, І.Д. Пастух та ін.; за заг. ред. О.В. Кузьменко. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 388 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Гусаров С.М. Адміністративно-правові засади державного управління безпекою дорожнього руху в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 23 с.
4. Долгополова М.М. Управління загальнодержавною системою забезпечення безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 210 с.
5. Доненко В.В. «Громадський порядок», «громадська безпека», «безпека дорожнього руху» як складові безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 29-37. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nvdduvs_2011_4_6%20(4).pdf
6. Ліпкан В.А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. С. 362-363.
7. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 31. С. 338.

8. Про затвердження Кодексу системи передачі : постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 14.03.2018 № 309. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 75.

9. Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті : наказ Державної Служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 25.11.2005 № 895. *Офіційний вісник України*. 2006. № 51. С. 199.

10. Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України : наказ Міністерства інфраструктури України від 01.04.2011 № 27 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0729-11> (дата звернення: 12.11.2019).

11. Салманова О.Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 225 с.

12. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ: В-во НАДУ, 2012. 728 с.

13. Ситник Г.П., Олуйко В.М., Вавринчук М.П. Національна безпека України : теорія і практика : навчальний посібник. Хмельницький; Київ : Кондор, 2007. С. 20.

14. Скрипа Є.В. Щодо проблеми визначення поняття «дорожній рух». *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 115–118.

15. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 1 / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1998. С. 137.

Industrial production, trade, construction nowadays no state can function and develop without road transport. With the modern growth and the number of road transport, the relevance of research and scientific knowledge about road safety and its basic concepts.

The article is devoted to the analysis of features of interpretation of the concept of «road safety». Comparison of the results of the definitions of "safety" and "traffic" in research and in the regulatory framework. Legislation and by-laws governing road safety issues are considered. The content, purpose, objectives and functions of the investigated legal phenomenon are revealed.

Preserving the life and health of the individual, as well as ensuring his or her integrity and safety is one of the most important tasks of the state. The abovementioned human safety concerns various areas of human life, among which are the areas of traffic where a person acts as the main and active participant, so effective maintenance of road safety is extremely important and relevant. In this aspect, it is necessary to clarify the essence of the concept of "road safety". At present, there is no single clear and clear definition of this concept at both the legal and regulatory levels, and among scholars. Therefore, this concept is relevant for study.

In the study of the concept and nature of "road safety" made a generalized description of the two defining parts-categories, the concept of "safety" and the concept of "traffic", of which formed the investigated concept. The scientific novelty is that different categories were compared by applying scientific methods, which revealed the relationship and the definition of the definition of "road safety". Scientific methods of analysis have been applied, in particular, semantic analysis, synthesis, generalization, comparative characteristics and systematization of the processed material, which gave an opportunity to comprehensively consider the issue of determining the category "road safety".

The practical implications of the results are that they can be used in legal decisions and strategies at the national level, to improve the quality of road safety.

Key words: immunity, vehicles, public order, public relations, state of security.